

A MAKER OF SPECIALISTS AND DESTINIES

Margarita Terzieva

“Prof. Dr Assen Zlatarov” University, Burgas, Bulgaria, mater@abv.bg

Abstract: The paper looks into facts and details related to the Preslav Teaching Seminary, the first Bulgarian secondary school in Tavia from 1875 until 1918. It was established by the Bulgarian settlers in the area, but during this period attempts were made to change the aims and neutralize the aspirations of its creators. On the basis of personal memories and documents, the paper puts an emphasis on certain people and their educational work, namely:

- headmasters: Pyotr Pahovskiy, Aleksey Voznesenski;
- teachers: Vasilii Dobrovolski, Yona Fuklev, Yosif Boyko;
- alumni known for their pedagogical activities: Atanas Varbanski, Dimitar Dimitrov, Ivan Petrovich Voynikov.

The following methods were used:

- the biographical method;
- historical and pedagogical analysis of information from non-conflicting sources;
- cultural and historical retrospection.

Important for the present study was prominent educator Nikolay Korf's valuation, which was published in the "Vestnik Evropiy" (European Newspaper) in 1883. The popular pedagogue and public figure, who dealt with the educational problems of the region, highlighted the specifics of the Preslav Teaching Seminary and its educational achievements.

The collected factual material and its historical and pedagogical interpretation allow for the following conclusions to be made:

The alumni of the first secondary school in the region taught the population in nearby villages and towns, and some of them managed to achieve a higher educational level by graduating from institutes and universities on the territory of Ukraine and Russia.

In the period from its establishment up to the time it changed its status, the Preslav Teaching Seminary played an important role not only in the development of elementary education in the region, but also in the preservation of the Bulgarian traditions due to the active work of the graduates of this educational establishment.

A number of those associated with the educational institution later fell victim to repression and were accused of nationalism.

Keywords: Bulgarian migrants, education, secondary school, Preslav Teaching Seminary.

КОВАЧНИЦА НА КАДРИ И СЪДБИ

Маргарита Терзиева

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас, България, mater@abv.bg

Резюме: В изложението се разкриват обстоятелства и факти, свързани с Преславската учителска семинария – първото българско средно учебно заведение в Таврия през периода 1875-1918 година. Тя е построена от българските заселници, но през този период се правят опити да се подменят целите и да се неутрализират стремежите на нейните създатели. На базата на спомени и документи се акцентува върху личности, свързани с образователното дело:

- директори - Пьотр Паховский, Алексей Вознесенски;
- учители – Василий Доброволски, Йона Фуклев, Йосиф Бойко;
- известни с педагогическата си дейност възпитаници - Атанас Върбански, Димитър Димитров, Иван Петрович Войников.

Приложени са:

- биографичен метод;
- историко-педагогически анализ на издирена от непротиворечащи източници информация;
- културно-историческа ретроспекция.

Важна за изследването е оценката на видния деец на образованието Николай Корф, обнародвана във „Вестник Европы“ през 1883 година. Популярният педагог и общественик, антажиран с образователните

проблеми на региона, откроява спецификата на Преславската учителска семинария и нейните учебни постижения.

Събраният фактологически материал и неговата историко-педагогическа интерпретация позволяват следните заключения:

Възпитаниците на първото средно училище в региона ограмотяват населението в близките села и градове, като част от тях успяват да постигнат по-високо самообразование, завършвайки институти и университети на територията на Украйна и Русия.

В периода от възникването си до промяната на статута си Преславската учителска семинария изиграва важна роля не само за развитието на началното образование в региона, но и за съхраняването на българщината чрез активната дейност на завършилите учебното заведение.

Голяма част от свързаните с тази образователна институция впоследствие стават жертва на репресии, обвинени в национализъм.

Ключови думи: български преселници, образование, средно училище, Преславската учителска семинария.

1. ВЪВЕДЕНИЕ

В резултат на драматични обществено-исторически събития през периода 1861-1862 г. над 30 000 българи се преселват в Бердянския и Мелитополския край, защото искат да останат в пределите на Руската империя след напускането на прародината си и след преназначаването на границите в Европа в резултат на Кримската война. В тези области по нареждане на руския император те получават земите на изселените ногайски татари и усилено започват да се занимават със земеделие. Така демографската карта на региона се променя, а селището Преслав става център на колонии преселници в Таврия. Името Преслав идва от старата столица на Първото българско царство. В него се настаняват 403 преселници от Ташбунар. Там възниква училище, като в него се учат и момчета, и момичета. Мъжкото начално училище в Преслав е сред водещите в Бердянския край. През първата половина на седемдесетте години там е сформирано Централното българско училище, настанено в двуетажна сграда.

2. МЕТОДИ

В рамките на проучването са реализирани:

- биографичен метод;
- историко-педагогически анализ на издирена от непротиворечащи източници информация;
- културно-историческа ретроспекция. .

3. РЕЗУЛТАТИ

Преславската учителска семинария е открита през есента на 1875 година в съответствие с решението на тогавашното министерство на просвещението да развива просветните институции за подготовка на учители по подобие на пруския образователен модел. На мястото на българското училище се обособява семинария с 12 стаи – въпреки изискването за поне 45, а съществуващото руско първоначално еднокласно училище става място за провеждане на педагогическа практика.

Мотивите за избора на място за семинарията са различни:

- в Бердянск няма подходяща обществена сграда за подобно начинание;
- по-лесно е да се следи за нравственото възпитание в селото, отколкото в града;
- селските условия подготвят за начина на живот, типичен за бъдещите начални учители;
- сред селската тишина е по-лесно да се отдадеш на занимания, отколкото в градската суета;
- инородната среда влияе отрицателно върху обучението по руски език - така учителите ще се научат да работят в различна образователна среда, да преодоляват трудности.

На М. Хаджийски дължим обнародването на спомени на събитията от построяването на сградата на училището: „В 1875 г. сградата била осветена. На приколока откъм мегдана майсторите направили следния надпис, затрит по-късно от руските власти: „Преславская българская семинария“ (Хаджийски 2014: 34-35). През първите години част от преподавателите са българи, впоследствие уволнени и заменени изцяло с рускоговорящи учители.

Първият директор на учебното заведение е Пётр Паховский (1841 -1891)⁶⁴. Той е роден в Бесарабия в семейството на свещеник. През 1863 г. завършва Кишиневската духовна семинария. Занимава се с преподавателска дейност и публикува религиозни съчинения. Назначен е за директор на новооткритата Преславска учителска семинария на 3 октомври 1875 г. (Правительственные 1875) Той е наясно, че голяма

⁶⁴ Мандзяк, А. Педагог из Ломаченцев - <https://ukrkvcheg.org.ua> – достъпен на 25.04.2022 г.

част от възпитаниците са деца на селяни и обучението им трябва да има предимно практически характер. Изисква в семинарията да работят подобрени педагогически кадри и се стреми да им осигури по-добро заплащане. Успява да осигури средства за училищен фелдшер. При завършване на първия випуск през 1878 година е удостоен за заслугите си с орден „Свети Станислав“ - 2 степен.

На Паховски дължим първите сведения за организацията на учебната дейност в семинарията. През първите години там преобладават ученици от селски произход. Посочва се, че от 203 възпитаници 165 са от село. Трудностите при овладяването на руския език са резултат от обстоятелството, че част от семинаристите са инородци – от тях 38 са българи и 20 – гърци. Други учебни предмети, които се изучават, са: Закон божи, църковнославянски език, краснопис, история, география, естествознание, математика, геометрия и чертане, педагогика, пеене и гимнастика.

Тригодишното обучение в семинарията се осъществява в условията на лишения. За учащите се има само маси, столове и скамейки. Липсват учебни книги и пособия, средствата за стипендии не се употребяват правилно. Няма квартири за учителите. Храната е оскъдна. Селяните не предоставят продоволствия. В началото семинаристите разполагат със 17 квартири, като впоследствие броят им достига 25.

Към учителите в Преславската учителска семинария, оставили дия в просветното дело, можем да причислим:

- Василий Доброволски (1857 – 1920) – завършил Московската духовна академия, доктор по богословие; Преподавател по Закон Божи в Преславската учителска семинария през 1883-1885 година. Впоследствие се установява в Харков, където се отдава на педагогическа и издателска дейност. Преподава в Харковския технологичен институт, в мъжката и женската гимназия в града, във ветеринарния институт и школата за фелдшери. Протоиерей и член на Харковската духовна консистория. Издава редици богословски трудове. Носител на ордени и медали за своята благотворително-религиозна дейност. Умира от петнист тиф през 1920 г.⁶⁵ (dic.academic.ru);

- Йона Фуклев – през 1900 г. на всемирното изложение в Париж неговите експонати за усвояването на бубарството в училищни условия предизвикват голям интерес⁶⁶;

- Йосиф Бойко (1872-1941) - работи в Преслав през 1897 – 1902 година, създава ценни ботанически колекции (Шумилова и др. 2013).

Никой от известните ни изследователи не е обърнал внимание, че последният директор на Преславската учителска семинария е човек със специфични интереси в областта на изучаването на родните езици на малцинствата. Това е Алексей Андреевич Вознесенски (1856 – 1921) – мисионер, учен, преводач. Преди да оглави учителската семинария в Преслав през 1914 година и да я ръководи до смъртта си, той издава руско-татарски речник, превежда на татарски език богослужбени книги, пише по проблемите на църковната история и обнародва статии и студии, свързани с образованието на малцинствата:

- „О съезде инородческих учителей в Казанской центральной крещено-татарской школе“ // Известия по Казанской епархии, 1885, № 15, с. 499-509;

- „О начертании церковнослав. букв: Из уроков А. Воскресенского в Центральной крещено-татарской школе“ (1889);

- „Об употреблении русского и инородческого языков в начальной русской-инородческой школе“ // Начальное обучение, 1903, № 9, с. 350-357;

- „Заметка о букеевских школах“ (1906).

Личност с неговия ранг и възможности не би допуснала стриктно прилагане на асимилационната руска политика по отношение на малцинствата – напротив, научните му интереси и публикациите му подсказват желание да съхраняване на уникалността и националната автономия на всяка етническа общност (Арх. НАРТ. Ф. 10).

Единствената по-обстойна преценка за състоянието на Преславската учителска семинария, която открихме в авторитетен източник, е статията „Нашите учителски семинарии“ на Николай Корф, обнародвана във „Вестник Европы“ през 1883 година. Видният педагог и общественик, антажиран с образователните проблеми на региона, непрекъснато подчертава спецификата на Преславската учителска семинария и нейните постижения. (Корф 1883)

⁶⁵ „Краткие записки по богословию“ (Харьков, 1899); „Основные начала христианского воспитания с изложением способов обучения закону божью“ (Харьков, 1902); „Молитва и образ ее совершения по учению слова божия и святых отцов и учителей православной церкви“ (Харьков, 1914).- <http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY/PR> – достъпен на 25.04.2022 г.

⁶⁶ <https://forum.vgd.ru/post/1229/70921/p2565287.htm> - достъпен на 25.04.2022 г.

Интересен е и въпросът за възпитаниците на средното учебно заведение – етнически българи, които отстояват патриотичната кауза и се превръщат в знакови имена сред българската диаспора. Сред тях можем да открием няколко имена:

Един от възпитаниците на училището и впоследствие учител – Атанас Върбански /Афанасий Варбанский (1862 – 1916) – обнародва сборник с песни на българите от Бердянск⁶⁷, с което допринася за укрепване на тяхното родолюбие и патриотично самочувствие. Освен български и руски, този педагог е владеел немски, гръцки и турски езици. По спомени на негови съвременници, свирел на класически и народни музикални инструменти - китара, флейта, гайда и кавал. (РСЗОИУА лл. 1-10)

Димитър Димитров (1897 – 1938) е роден в с. Диановка. През 1917 или 1918 година завършва учителската семинария в Преслав. Работи като учител. Включва се активно в издателска дейност на български книги и учебници. Завършва славянско езикознание. Записва аспирантура в Ленинград. Получава висока оценка от самия Н. Державин (считан е за негов ученик) и участва в много изследвания. Първоначално е научен сътрудник, а после – доцент. Разстрелян е по обвинение в националистическа дейност през януари 1938 г. Реабилитиран през 1956 г. (Станчев 2013: 438). Автор е на редица академични трудове:

- „Българское переселение в Украину и Крым“ (1931);

- „Из Бессарабии в Таврию“ (1932);

- „К изучению Любена Каравелова“ (1932);

- „Война и революция в современном песнотворчестве болгар Приазовья“ (1934). (Калоянов, 1992: 182)

По-малко известна е неговата педагогическа дейност. Той издава сметанка за българските училища през 1924 и адаптира буквара на М. Господинов и М. Николов за нуждите на обучението на децата на българското малцинство в Украйна. (Българи в Україні 2000)

Иван Петрович Войников (1896 – 1938) е роден в с. Диановка. Завършва Преславската учителска семинария през 1918 г. и постъпва във Феодосийският учителски институт. Преподавател е в Харковския техникум по промишлен транспорт. Арестуван е през октомври 1938 г. и е осъден на смърт заради участие в контрареволуционна националистическа организация. Разстрелян е на 4 ноември 1938 г. в Харков. Реабилитиран е през 1956 г. (Станчев 2014: 391). На дъщеря му Ангелина Войникова, останала пълен сирак след смъртта му, съобщават устно, че баща ѝ, намирайки се в затвора, „умира на 30.07.1941 г. от стенокардия.“ (ГАХО, ф. Р 6452)

4. ДИСКУСИЯ

Възпитаниците на Преславската педагогическа семинария – предимно таврийски българи и българи от Крим, запазват своята идентичност и се стараят да възпитават своите ученици като български патриоти, като ревностни пазители на родовата памет и традициите, пренесени от прародината. Това става в условията на колонизаторската политика на руското правителство спрямо националните малцинства. Някои от тях плащат за своите убеждения твърде висока цена. Стандартните обвинения в национализъм погубват няколко поколения от местната интелигенция, „виновна“, че не изменя на езика и обичаите си. Смяната на политическия режим първоначално позволява развитие на просветното дело, но през втората половина на 30-те години на миналия век местната българска интелигенция отново става обект на репресии – изселване, изпращане в лагери, разстрел - като се приема, че броят на жертвите е приблизително 5 000 души.

5. ИЗВОДИ

Събраният фактологически материал и неговата историко-педагогическа интерпретация позволяват следните заключения:

Възпитаниците на първото средно училище в региона ограмотяват населението в близките села и градове, като част от тях успяват да постигнат по-високо самообразование, завършвайки институти и университети не територията на Украйна и Русия.

В периода от възникването си до промяната на статута си Преславската учителска семинария изиграва важна роля не само за развитието на началното образование в региона, но и за съхраняването на българщината чрез възпитаниците на учебното заведение.

ЛИТЕРАТУРА

Арх.: НАРТ. Ф. 10. Оп. 2. Д. 1165

⁶⁷ Върбански, А. (2002) Песните на бердянските българи. София, АИ „Проф. М. Дринов“.

- Болгари в Україні. (2000). Науково-допоміжний бібліографічний покажчик 1917-1941. - http://www.ukrbook.net/litopys/R_B/Bolgary_v_Ukrayini_1917_1941. - достъпен на 25.04.2022 г.
ГАХО, ф. Р 6452, оп. 1, т. 3, д. 7219, л. 233.
- Корф, Н. (1883). Наши учительские семинарии: исторический очерк: I-III. *Вестник Европы*, т.2, кн.3-4.
- Правительственные распоряжения (1885). *Журнал Министерства народного просвещения*. – СПб. Т. 182, с. 118.
- РСЗОИУА, ф. Шатлинский Михаил Семенович, ед. хр. „Краткая биография А.В. Варбанского”, лл. 1-10.
- Станчев, М. (2013). „Дело 13-ти“ (о процессе над т.н. „Болгарской контрреволюционной националистической организацией в Украине“ 1937–1938 гг.). // *Дриновський збірник/Дриновски сборник*. Т. . *Харків–Софія*, с. 368–412; АИ „Проф. Марин Дринов“.
- Станчев, М. (2014). „Дело 13-ти“ (о процессе над т.н. „Болгарской контрреволюционной националистической организацией в Украине“ 1937–1938 гг.). // *Дриновський збірник/Дриновски сборник*. Т. . *Харків–Софія*, с. 357–392 АИ „Проф. Марин Дринов“.
- Хаджийски, М. (2014). Българи в Таврия. Добрич.
- Шумилова, А., & Федерончук, Н. (2013). Гербарий И. К. Бойко. Киев, Альтер прес.
https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_biography/21428/ - достъпен на 25.04.2022 г.